

Fra Politiken d. 23. august 2008

Debat: Miljø og forbrug: Sådan gør vi vores overforbrug meningsfuldt

Selv om mange er optaget af miljøproblemer og bekymrede over udsigten til klimaforandringer, er der langt til en situation, hvor vi vil acceptere det eneste, der virkelig batter: en politisk styret begrænsning af forbruget.

Inge Røpke forsker og underviser i økologisk økonomi, med speciale i miljø, forbrug, teknologi og hverdagsliv.

Af Inge Røpke , Cand.polit., Lektor ved DTU

Risikoen for klimaforandringer er dagligt på avisernes forsider. Til gengæld er mange andre miljøproblemer ved at drukne i fokuseringen på klimaet, f.eks. kemikalieproblemerne eller de omfattende ødelæggelser af økosystemer verden over. Vores livsbetingelser er afhængige af økosystemernes funktion. Det gælder luftens sammensætning, jordens frugtbarhed, bestøvning af planter osv.

For et par år siden gennemførtes en stor international undersøgelse af tilstanden i verdens økosystemer (Millenium Ecosystem Assessment), men trods de alarmerende resultater var mediedækningen meget beskeden. Mange økosystemer er tæt på eller har overskredet de 'tipping points', hvor systemets tilstand ændrer sig radikalt, og hvor det er svært eller umuligt at genetablere tilstande, der er gavnlige set fra et menneskeligt synspunkt. Ødelæggelsen af økosystemerne hænger sammen med kombinationen af befolkningsvækst, stigende forbrug per person og de teknologier, vi anvender.

Det er lykkedes mennesket som art at lægge beslag på en stadig stigende del af den samlede biomasse, som planterne tilvejebringer ved hjælp af fotosyntesen. Dertil kommer, at vi bruger den 'opsparede' fotosyntese, der foreligger i form af fossil energi. Med vores enorme antal og høje aktivitetsniveau er det ikke så mærkeligt, at økosystemernes funktionsmåde er alvorligt truet - og klimaændringerne øger risikoen betydeligt.

For at forebygge forringelsen af vores livsbetingelser - mangel på mad og vand, problematiske kemiske stoffer i miljøet, miljøflygtninge osv. - ville det være godt at begrænse væksten i forbruget (og i befolkningen, men det er en anden sag). Men vil vi gøre det frivilligt? Der er efterhånden en masse ting, som mange af os gør af hensyn til miljøet: Vi køber økologiske varer, A++-mærkede køleskabe og elsparepærer, sorterer affald, sparer på vandet osv. Listen over sådanne miljørigtige handlinger bliver stadig længere. Der er imidlertid intet, der forhindrer, at et stigende antal miljørigtige handlinger kombineres med en stigende miljøbelastning, fordi der er så mange andre sammenhænge, hvor miljøet ikke tænkes ind. Siden Svend Auken i 1995 (i den natur- og miljøpolitiske redegørelse) gav udtryk for, at Danmark skulle være et eksperimentarium for en ny og mere miljørigtig livsstil, er forbruget steget voldsomt - boligerne bliver stadig større, der indrettes flere badeværelser, køkkenerne renoveres, vi har langt flere biler, rejser oftere til udlandet og tager længere væk, køber computere, spillekonsoller og mobiltelefoner, der ustandselig må fornys.

Vi viser vores grønne sindelag med nogle bestemte symbolhandlinger, samtidig med at vores miljøbelastning øges - og en hel del af belastningen ligger i udlandet, hvor metallerne udvindes, og elektronik, tøj og eksotiske madvarer fremstilles.

Bliver vi så lykkeligere af det? Set på samfundsplan er vi næppe blevet lykkeligere af den forbrugsstigning, der er sket de sidste 10-15 år. Vi skal et stykke tid tilbage, før man kan tale om en generel mangelsituation, hvor stigninger i det private forbrug som helhed var et påtrængende behov, og hvor opfyldelsen af behovet klart ville øge den generelle livskvalitet. På samfundsplan burde det derfor i princippet ikke være så svært at beslutte, at vi kan undvære yderligere stigninger i det private forbrug.

Problemet er bare, at den enkelte person og familie ikke oplever det sådan. Selv de, der forbruger langt mere end gennemsnittet, mangler sjældent ideer til nye anskaffelser og oplevelser. Det hænger sammen med, at vi er engagerede i en lang række meningsfulde aktiviteter, der indirekte trækker forbrug med sig. Vi laver mad, passer børn, har gæster, renoverer hjemmet, fotograferer, står på ski osv., og alle de ting vil vi gerne være bedre til. Det stiller ofte krav til udstyr og materialer. Bliver man god til at spille guitar, vil man gerne have en endnu bedre guitar. Bliver man god til at stå på slalomski, vil man måske også gerne prøve telemarkski.

At være dygtig til noget indebærer både umiddelbar fornøjelse og anerkendelse fra andre. Vi anerkender andres borddækning, evne til at klæde sig og - mere komplekst - evner som kompetente forældre og gode venner. Ikke mindst som forælder er der mange hensyn at tage, når børnene skal udvikle alle mulige kompetencer og også have det udstyr, der er nødvendigt for den sociale kontakt med de jævnaldrende. Når familiens teenagere skal lokkes med på familieferien, kan det også være mere fristende at tilbyde en tur til Thailand end 14 dage ved vestkysten, og når parforholdet skal dyrkes, virker en forlænget weekend i Rom som en oplagt idé.

Efterhånden som flere og flere rejser længere væk, får flere badeværelser og tv i alle rum, udvikler vi nye standarder for, hvad der er 'normalt' - det sker lige så stille bag om ryggen på os, og vi tænker ikke over, at de stigende standarder koster miljømæssigt. I det hele taget tænker vi sjældent på os selv som forbrugere af ressourcer, men først og fremmest som engagerede i meningsfulde aktiviteter.

Miljøovervejelser knyttes til nogle udvalgte områder. Mange andre relevante hensyn er dominerende på de fleste områder. Mange af disse overvejelser er i høj grad moralske - som når vi vil holde sammen på familien og være gode ved vores gamle forældre.

Det giver ingen mening at reducere forbruget til at dreje sig om nydelse og statussymboler, og det er ikke så ligetil, at vi ville have det meget bedre, hvis vi lod være med at forbruge så meget. Vi har ganske vist ofte et godt blik for andres 'overforbrug', som de sagtens kunne undvære, men vores eget forbrug er fyldt med mening og i høj grad rimeligt. Det kræver derfor en vis overvindelse at stemme på politikere, der går ind for at begrænse privatforbruget, der typisk er langt værre for miljøet end hovedparten af det offentlige forbrug, hvor lønandelen er højere.

Vi står med andre ord med et reelt dilemma: Der er alle mulige gode og moralske grunde til forbrug, men forbruget har store omkostninger, ikke mindst miljømæssigt. I en verden med begrænsede ressourcer er det desuden højst problematisk, at de rigeste fortsætter forbrugsvæksten og sætter stadig nye idealer, som de fattige kan stræbe efter - samtidig med at det i stigende grad bliver vanskeligt for de mange fattige på Jorden at få tålelige levevilkår.

Over for det dilemma er det selvfølgelig fint, hvis den enkelte prøver at inddrage miljøovervejelser i en bredere vifte af sine handlinger, men skal det for alvor batte noget, har vi brug for en kollektiv tilgang, hvor vi politisk begrænser vores forbrugsmuligheder. Selv om mange mennesker i dag er optaget af miljøproblemer og bekymrede over udsigten til klimaforandringer, er der, så vidt jeg kan se, langt til en situation, hvor vi frivilligt vil stemme for sådan en kursændring. Der er mange muligheder for at forsvare sig imod erkendelse af situationens alvor - den teknologiske udvikling vil løse problemerne, og de fattiges fattigdom skyldes deres egen inkompetence, så det er ikke vores ansvar. Med det perspektiv kan vi fortsætte med at tilkæmpe os en stor andel af ressourcerne gennem skæve handelsrelationer og krige.

Tekniske forbedringer alene kan ikke løse problemerne, for gevinsterne har en tendens til at blive 'spist op' af forbrugsvæksten: Når bilen kører længere på literen, bliver det billigere at køre, og så kører vi længere. Og når teknologien ikke kan løse problemerne, er der ingen etisk forsvarlig vej uden om at dele med de fattige. Kun en fælles forståelse i den retning, jeg har skitseret her, kan lægge grunden til frivillige beslutninger om at stoppe væksten i forbruget.